

<https://doi.org/10.28925/2524-0757.2021.217>
УДК -94(477)"16":355.6

Віталій Щербак,

професор кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
доктор історичних наук, професор,
Київ, Україна

Vitalii Shcherbak,

Head of the Department
of History of Ukraine,
Faculty of History and Philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Doctor of History, Professor,
Kyiv, Ukraine

e-mail: shcherbak.vitalii@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-8025-5684

Козацький реєстр 1638 р. як історичне джерело

У статті аналізується козацький реєстр 1638 р. — одне з інформативних джерел історії України ранньомодерної доби, що містить відомості про структуру, особовий та етнічний склад Війська Запорозького напередодні Визвольної війни середини XVII ст. Увага акцентується на принципах формування реєстру, платі за службу його керівному складу й козацьких родинних традиціях.

Ключові слова: реєстр, Військо Запорозьке, структура, особовий склад, джерело.

1638 Cossacks Register as Historical Source

The article gives the analysis of the register of cossacks in 1638 as one of the Ukrainian historical sources which contain data about the structure and special ethnic origin of the Zaporozhian Host before the beginning Liberation war in the middle of the 17th century. Attention is focused on the fundamentals of register formation based on the territorial principle which was initiated by the Kurukovo Agreement. The reasons for the absence of key positions such as a quartermaster (obozny), a judge (suddia) and a chancellor (pysar) in the registered army are being clarified. Information about the amount of payment for the service of Cossack officer is also valuable. The continuity of Cossack family traditions was traced, in particular through participation in the resistance to Turkish aggression and armed uprisings.

Key word: register, Zaporozhian Host, structure, personnel, source.

Серед розмаїття документальних джерел з історії українського козацтва важливе місце належить реєстрам. Лаконічні рядки списків містять різнобічну інформацію щодо епохи, коли вони були створені, та людей, причетних до почесної в ранньомодерну добу військової служби. На сьогодні відомі лише два повні козацькі реєстри до середини XVII ст. — за 1581 та 1649 роки. Ці унікальні історичні пам'ятки неодноразово

аналізувалися істориками (Стороженко А.В., 1904. С. 16–18; Грушевський М., 1995. С. 155–157; Шевченко Ф.П., 1989. С. 6–15; Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 5–16; Luber S. und Rostankowski P., 1980. S. 368–390). На жаль, інші реєстри збереглися лише частково. Найповніші дані, що торкаються насамперед козацької старшини, знаходимо у реєстрі Війська Запорозького, сформованого згідно Маслоставської комісії від 4 грудня 1638 р. Цілком ймовірно, що саме

через неповноту цей реєстр так і не став предметом наукового дослідження.

Значення кожного історичного джерела розкривається внаслідок з'ясування причини й обставин його виникнення. Окреслення історичного контексту дозволяє глибше зрозуміти зміст і характер документа. Стосується це і реєстру 1638 р. Розташування на території Київського воєводства учасників Хотинської війни 1621 р., близько 40 тис. козаків, котрі не отримали від уряду належної винагороди, зумовило зростання соціальної напруги. Логічним її наслідком стали козацькі повстання під проводом гетьманів Марка Жмайла, Тараса Федоровича, Івана Сулими й Павла Бута.

Зважаючи на розгортання збройної боротьби українського козацтва за розширення суспільних прав і привілеїв, навесні 1638 р. Варшавський вальний сейм ухвалив постанову під назвою «Ординація Війська Запорозького реєстрового, перебуваючого на службі Речі Посполитої» (Воссоединение Украины с Россией, 1954. С. 255). На «вічні часи» ліквідовувалися права козаків на обрання старшин, запровадження козацького судочинства, заборонялося проживання у містах, окрім прикордонних. Утім сувора постановка не вгамувала прагнення козаків збільшити чисельність Війська Запорозького й відстоювати «вольності стародавні» силою зброї.

Попри урядові заходи, впродовж квітня — липня 1638 р. на Подніпров'ї тривало козацьке повстання під проводом гетьманів Якова Острянина й Дмитра Гуні. Після героїчної оборони на Старці частина козаків відійшла до Запорожжя, а інші уклали угоду з урядовими комісарами про припинення збройної боротьби й зголосилися з умовами «Ординації». 9 вересня у Києві зібралася старшинська рада, на якій коронний польний гетьман Микола Потоцький розпорядився сформуванню нового реєстру, згодом останній мав бути затвердженим на черговому вальному сеймі Речі Посполитої. Робота зі створення реєстру інтенсивно відбувалася у кожному полку полковою та сотенною старшиною, а потім списки передавалися старшому Війська Запорозького. Бажаючих записатися було багато, тому старшині доводилося займатися спеціальним відбором, реєструючи насамперед тих, хто «служив старо». 4 грудня 1638 р. в урочищі Маслів Став відбулася остаточна комісія королівських комісарів з козаками, яка й започаткувала реалізацію положень вального сейму (Dyariusz transakcyi wojennej, 1858. S. 193–196).

Насамперед було чітко впорядковане шеститисячне реєстрове військо. Зазнали зміни принципи формування верхівки Війська Запорозького. Замість традиційної посади старшого або ж поручника призначався королівський комісар, яким став шляхтич Петро Коморовський.

Призначалися також військові осавули, полковники й полкові осавули. Затвердженню комісаром підлягали обрані самими козаками нижчі посадовці: сотники, отамани, а також рядовий склад реєстровців. Усі козаки мали скласти присягу на вірність королю за визначеною процедурою.

За тогочасною традицією один примірник реєстру мав перебувати в канцелярії коронного гетьмана Речі Посполитої у Варшаві, а інший — в резиденції старшого Війська Запорозького. Проте цілком очевидно, що буремні події середини XVII ст. в Україні не сприяли збереженню цього документа. Відповідно досить швидко його актуальність була втрачена й для варшавських урядовців. Тому доводиться звертатися до інших джерел, які зафіксували прізвища козаків, котрі ввійшли до реєстру 1638 р. Список козацької старшини майже повністю зберігся у щоденнику ченця домініканського ордену Шимона Окоцького, який у чині військового капелана супроводжував коронне військо під час каральних експедицій на Подніпров'я в 1637–1638 рр. Згодом щоденник побачив світ у друкарні Замоїської академії. Літопис бойових звітяг отримав високу оцінку сучасників, а на могилі автора в Перемишлі були викарбувані слова сердечної любові від польського рицарства. Цінність твору зумовила повернення до його перевидання через два століття Казимиром Туровським у Кракові (Dyariusz transakcyi wojennej, 1858). Скорочений варіант щоденника російською мовою був вміщений В. Антоновичем у другому випуску збірника «Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси» (Дневник Симеона Окоцького, 1898. С. 168–289).

Історична вартість щоденника Шимона Окоцького полягає не лише у детальному викладі побаченого, прикрашеного в дусі часу цитатами з античних авторів, різноманітними моральними сентенціями й поетичними епітафіями, що свідчило про високий рівень освіченості та літературний хист, але й оприлюдненням автором документальних матеріалів. До останніх належить й ухвала Маслоставської комісії, яка затвердила козацький реєстр, що проіснував до початку Визвольної війни середини XVII ст.

Аналіз реєстру дозволяє простежити еволюцію структури Війська Запорозького впродовж 20–40-х років XVII ст. Збільшення його чисельності до 6 тисяч згідно з Куруківською угодою 1625 р. поклато початок формуванню полків за територіальним принципом. Разом з тим в офіційних документах відсутні свідчення щодо їх назв, попри участь реєстровців у козацьких повстаннях і Смоленській війні 1632–1634 рр. Лише в акті Маслоставської комісії вперше фігурують Білоцерківський, Канівський, Корсунський, Черкаський, Чигиринський і Переяславський полки, кожен чисельністю до тисячі козаків. Полки чітко поділялися на сотні та десятки,

очоловані авторитетними й заслуженими козаками. Разом з тим за реєстром неможливо відтворити назви цих нижчих структурних підрозділів, які часто йменувалися від прізвища чи прізвиська очільника. У реєстрі 1649 року сотні називалися за сотенними містами, наприклад Боровицька, Крилівська чи Смілянська у Чигиринському полку або ж за прізвищами сотників — Гунина, Климова, Андрієва в Канівському полку (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 31, 35, 41, 110, 114, 118). Цілком можливо, що цей принцип застосовувався й раніше у реєстровому війську. До речі, назви куренів на Запорозькій Січі також встановлювалися за ім'ям або прізвиськом отамана чи ж назвою місцевості, звідки приходили козаки.

Другою особою у реєстрі мала б бути записана людина, яка відповідала за матеріальну базу й озброєння війська, а саме обозний (Uzędnicu, 1992. S. 92–98.). Однак артилерія, що становила гордість Війська Запорозького, за рішенням ради у Києві була відправлена у супроводі 20 козаків до Канева. Очевидно, контроль над нею покладался на військового осавула. Таким чином, реєстровцям було заборонено доступ до зброї, що успішно використовувалася ними під час козацьких повстань.

За розпорядженням коронного гетьмана Речі Посполитої Єжи Язловецького від 5 червня 1572 р. функції судді Війська Запорозького виконував старший реєстру (Акты, 1847. С. 176). Лише наприкінці XVI ст. із збільшенням війська до тисячі козаків з'являється посада судді. За Куруківською угодою 1625 р. оплата його праці прирівнювалася до полковницької і оцінювалася у 100 злотих щорічно (Архів ЮЗР, 1861. С. 288). Водночас утиски козацьких привілеїв за «Ординацією» торкнулися й козацького судочинства, яке уряд намагався взяти під суворий контроль. Ймовірно, що верховним суддею знову став старший реєстру, а саме королівський комісар Петро Коморовський.

Найбільш складне питання постає в тлумаченні браку посади писаря, адже до кола його обов'язків входило не лише опікування канцелярією, але й видача платні козакам. Ці функції навряд чи могли виконувати військові розпорядники-осавули, а тим більш полковники чи ж сотники. Можна припустити, що згодом посади писаря, судді та обозного за об'єктивних потреб були поновлені, хоча джерельні відомості про верхівку реєстру до 1648 р. не збереглися. Брак свідчень у рішенні Маслоставської комісії про наявність таких важливих посад важко пояснити і недбалістю упорядників під час друку щоденника Шимона Окозького.

Цінними у реєстрі є також відомості про плату за службу керівному складу Війська Запорозького. Вони свідчать про зростання видатків з королівської казни для підтримання «спокою в Україні»

у порівнянні з Куруківською угодою. Про розмір платні призначеному урядовому комісару й полковникам в постанові Маслоставської комісії не вказується. Водночас винагорода військових осавулів зросла з 150 до 600 злотих, полкових осавулів — відповідно з 50 до 250 злотих. Сотникам призначалася річна плата у 200 злотих, а отаманам або ж поручникам — 60 злотих (Архів ЮЗР. С. 288; Dyariusz transakcyi wojennej, 1858. S. 193–195.).

Особовий склад реєстру свідчить про наявність у ньому не лише козаків, котрі відзначилися на державній службі, але й тих, хто брав участь у повстанні за права й привілеї із зброєю в руках. Це чітко простежується у порівнянні Боровицької угоди (грудень 1637 р.) та Маслоставської комісії, різниця в часі між якими незначна. Приміром, військовий осавул Левко Буднівський зберіг свою посаду у Війську Запорозькому, оскільки, на думку Шимона Окозького, під час повстання був «добрим прикладом збереження вірності та підданства» (Dyariusz transakcyi wojennej, 1858. S. 193). Аналогічну характеристику домініканський чернець дав і другому призначеному військовому осавулу Ілляшу Караїмовичу, який раніше обіймав посаду переяславського полковника. Полковники: канівський — Андрій Лобода, білоцерківський — Яцина Лютренко та корсунський — Максим Нестеренко були обрані сотниками у відповідних полках. На тій самій посаді в Чигиринському полку опинився й військовий писар Богдан Хмельницький.

Згідно «Ординації» полковниками реєстрових призначалися шляхтичі. У реєстрі 1638 р. лише корсунський — Кирило Чиж — українського походження, всі інші — Ян Гижицький, Станіслав Олдаковський, Амвросій Секержинський, Станіслав Калевський, Ян Закревський — польського. Тобто призначення свідчать про цілеспрямовану політику втручання уряду Речі Посполитої у внутрішні справи козацтва задля постійного над ним контролю.

Під час формування нового реєстру у кожному полку було обрано по 10 сотників, проте у Переяславському, за щоденником Шимона Окозького, вказано лише дев'ять прізвищ. Ймовірно, що десяте було втрачене у перевиданні твору. Водночас співставлення джерел за 1638 рік дозволяє зробити певні припущення. Під час козацької ради у Києві 9 вересня була складена «Інструкція» Війська Запорозького до короля, яку доставило у Варшаву посольство, очолюване Романом Половцем. Документ підписали полковники Левко Буднівський, Роман Пешта, Каленик Прокопович, Михайло Манойлович, Іван Боярин та Василь Сакун (Dyariusz transakcyi wojennej, 1858. S. 188). У його четвертому пункті Іван Боярин названий канівським полковником, а про посади інших можна лише здогадуватися.

Ключем до розв'язання питання є підстава вважати принцип обіймання ними у відповідних полках посад, крім Левка Буднівського, осавулів: Черкаському — Каленика Прокоповича, Чигиринському — Романа Пешту; сотників: Канівському — Івана Боярина, Корсунському — Михайла Манойловича. Зважаючи на пониження у посаді у порівнянні з Боровицькою угодою білоцерківського полковника Яцини Лютренка, можна передбачити, що у вересні її тимчасово на час складання реєстру обіймав Левко Буднівський. Відповідно на Маслоставській комісії 4 грудня десятим сотником Переяславського полку мав бути обраний Василь Сакун. До речі, у другому пункті «Інструкції» вказувалося, що до особливого розпорядження короля загін на Запорожжі мав складатися з 60 чоловік на чолі з Андрієм Мухом, в нього входило по 10 козаків від кожного полку (*Dyariusz transakcyi wojennej*, 1858. S. 187). А вже через три місяці А. Муха числиться сотником Чигиринського полку.

Обрані при сотниках отаманами або ж поручниками козаки мали виконувати функції сотених осавулів, офіційна посада яких була запроваджена під час Визвольної війни. Прізвиська трьох отаманів у Черкаському, Переяславському й Канівському полках не збереглися, хоча ймовірно, що у першому виданні щоденника Шимона Окозького вони могли бути.

Реєстр 1638 р. є важливим джерелом для дослідження генеалогії козацьких родин до середини XVII ст., адже на сьогодні про них відомо небагато, окрім Хмельницьких, Сулим і Федоровичів (Щербак В.О., 2006. С. 138–146). Приміром, київські зем'яни Мухи були представлені у реєстрі 1581 р. козаком Власом (*źródła dziejowe*, 1894. S. 159), а під час Маслоставської комісії Андрій Муха затверджується сотником Чигиринського полку. З київської родини Прокоповичів полковим осавулом був призначений Каленик, ймовірно — один з пращурів вченого й просвітника першої половини XVIII ст. Феофана Прокоповича. Вихідці з київського шляхетського роду Ворон або ж Вороничів Михайло й Григорій були обрані сотниками Переяславського полку. Їхні нащадки Федір і Мартин Ворони отримали від гетьмана Богдана Хмельницького рангові маєтності (1656), включно з селами Севастяновичі, Буки, Вадковичі, Туровичі, Бурновичі Стародубського полку (Крип'якевич І. П., 1990. С. 189).

Шляхтич Віктор Мокієвський у 1618 р. брав участь у поході польського війська, очолюваного королевичем Владиславом до Москви (Архив ЮЗР, 1861. С. 189), а через два десятиліття, можливо, його син Лесько був призначений осавулом, а другий — Северин — обраний сотником Переяславського полку. Аналогічні посади в Корсунському полку обіймали брати Нестеренки — Іван та Максим. Вочевидь не випадково останній

у 1653 р. був обраний корсунським полковником (Крип'якевич І.П., 1931. С. 131).

З другої половини XVI ст. збереглися свідчення про козацький рід Івановичів. Жалуваною грамотою короля Сигізмунда II Августа від 4 жовтня 1571 р. «товаришу низових козаків» Омеляну Івановичу надавалася земля на р. Ворсклі за охорону південного прикордоння Речі Посполитої (Матеріали, 1894. С. 14). Григорій Іванович фігурує у реєстрі Війська Запорозького 1581 р. (*źródła dziejowe*, 1894. S. 156), Левко Іванович у 1629 р. був обраний на Запорожжі козацьким гетьманом (Голобуцький В.О., 1994. С. 280), а Сава Іванович у 1638 р. — сотником Черкаського полку. Спадкоємець Барабаша Черкашанина, зафіксованого у козацькому реєстрі 1581 р. (*źródła dziejowe*, 1894. S. 162), Дмитро, володів булавою старшого Війська Запорозького у 1617 р. (Антонович В., 1995. С. 189). Богуш Барабаш у 1638 р. був обраний сотником Черкаського полку, а Іван у 1646 р. з Богданом Хмельницьким та Ілляшем Караїмовичем їздив до короля Владислава IV на перемовини про організацію військової експедиції до Криму (Голобуцький В.О., 1994. С. 352). У квітні 1648 р. Іван Барабаш загинув у сутичці з реєстровцями, котрі перейшли на бік повстанського війська Богдана Хмельницького. Михайло Барабаш записаний серед старшин Черкаського полку 1649 р. (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 64). Кошовий отаман Яків Барабаш разом із полтавським полковником Мартином Пушкарем у 1658 р. очолював боротьбу проти гетьмана Івана Виговського.

Спадкоємність козацьких родинних традицій можна простежити й у співставленні реєстру 1638 р. та реєстру 1649 р., створеного згідно зі Зборівською угодою. Більшість учасників боротьби за «козацькі вольності» 1630-х років взяла участь у Визвольній війні, хоча через 11 років лише окремі прізвиська козацької еліти знову були зафіксовані в одній із найвизначніших пам'яток української історії. Приміром, чигиринські сотники Богдан Хмельницький та Федір Якубович досягли посад відповідно гетьмана Війська Запорозького та чигиринського полковника (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 27). Корсунський отаман Яцько Голубицький обійняв одну із високих посад однойменного полку, очолюваного Лук'яном Мозирею (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 132). Аналогічна еволюція відбулася і в Канівському полку з Гнатом Тичиною (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 97). Цілком можливо, що саме сини або ж брати сотників Савки Москаленка — Захарко і Макар — у Білоцерківському полку, Семена Василенка — Єрмашко і Михайло — у Чигиринському, Павла Гайдученка — Захарко і Яцько — у Корсунському (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 27, 132, 169) посіли старшинські посади у лавах повстанського

війська. Велика ймовірність родинних зв'язків козацької старшини у згаданих реєстрах існує і між чигиринським сотником Степаном Якимовичем та Жаданом Якимовичем, канівським отаманом Олексою Гришковичем та Семеном Гришковичем, переяславським сотником Василем Сакуном та Іваном Сакуненком (Реєстр Війська Запорозького, 1995. С. 27, 63, 97) тощо.

Окремого дослідження потребує етнічний склад козацької старшини Війська Запорозького 1638 р. Цілоком закономірно, що за домінування українців у ньому присутні також особи білоруського, польського та литовського походження. Цікаві результати міг би дати й лінгвістичний аналіз пам'ятки. До того ж варто враховувати, що вживання особових іменувань навіть в офіційних тогочасних документах не набуло суворого регламентування, відзначалося різноманітністю форм і нестабільністю використання їх.

Таким чином, попри наявність лише прізвищ козацької старшини, реєстр 1638 р. є важливим джерелом для вивчення вітчизняної історії першої половини XVII ст. Він містить цікаву інформацію про структуру, розмір платні, особовий та етнічний склад Війська Запорозького, може бути використаний для студіювання генеалогії козацьких родин в Україні.

* * *

Реєстр Війська Запорозького 1638 року

Старший реєстру — Петро Коморовський
Військові осавули: Левко Буднівський, Ілляш Караїмович

Черкаський полк

Полковник — Ян Гижицький, осавул — Каленик Прокопович

Сотники: Григорій Себастянович, Сава Іванович, Мартин Грицькович, Онисько Заєць, Богущ Барабаш, Прокіп Лазенко, Данило Городченя, Мусій Опара, Богдан Топига, Себастян Богуславський.

Отamani при сотниках: Гаврило Ганус, Андрій Лясота, Дмитро Трохимович, Ярош Золотоновський, Мисько Петрович, Гринеч Шухад, Семен Пулвіка, Оліфер Дзьоболда, Іван Лобаченко.

Переяславський полк

Полковник — Станіслав Олдаковський, осавул — Лесько Мокієвський

Сотники: Василь Сакун, Михайло Ворона, Северин Мокієвський, Мисько Пашкевич, Федір Лютай, Григорій Ворона, Михайло Залеський,

Захарій Юхотинський, Михайло Куша, Остап Лісович.

Отamani при сотниках: Іван Гладкий, Михайло Болдко, Іван Зборовський, Яцько Руманіка, Лонецький, Мисько Батояка, Михайло Янейко, Гаврило Калущенко, Нехойд Берчанин.

Канівський полк

Полковник — Амвросій Секержинський, осавул — Яків Андріянович

Сотники: Іван Боярин, Андрій Лобода, Петро Маркович, Лукаш Криштофович, Матвій Кожушенко, Данило Дробистенко, Андрій Гунько, Ілько Бут, Яцько Костенко, Федір Дукаренко.

Отamani при сотниках: Грицько Щербиненко, Тарас Онуфрійович, Гаврило Грудина, Яцько Борисенко, Олекса Гришкович, Андрій Станкевич, Гнат Тичина, Матвій Глуд, Борис Оношенко.

Корсунський полк

Полковник — Кирило Чиж, осавул — Іван Нестеренко

Сотники: Михайло Манойлович, Максим Нестеренко, Павло Гайдученко, Іван Ющенко, Андрій Балаксієнко, Микола Вояновський, Яцько Якубенко, Сасько Демидович, Богдан Щисковський, Мисько Іваниченко.

Отamani при сотниках: Лесько Гайдзевич, Семен Москаль, Процик Унішенко, Яцько Голубицький, Нестор Костенко, Яхно Лівінський, Михайло Скиба, Федко Брасуленко, Федор Жолудь, Кузьма Череваненко.

Білоцерківський полк

Полковник — Станіслав Калевський, осавул — Мусій Коробченко

Сотники: Яцько Кліша, Яцько Сверченко, Сахно Керичник, Данило Гима, Степан Семченко, Яцина Лютренко, Савка Москаленко, Матвій Половський, Гаврило Гроленко, Тишко Кліша.

Отamani при сотниках: Мисько Оледоха, Грицько Куриненко, Данило Писаренко, Іван Селіван, Стецько Гуршенко, Іван Голеник, Харко Нароженко, Васько Путивлець, Іван Кривда, Васько Блабла.

Чигиринський полк

Полковник — Ян Закревський, осавул — Роман Пешта

Сотники: Богдан Хмельницький, Федір Якубович, Дорош Кучкович, Павло Смітка, Степан Якимович, Василь Мацкович, Григорій Нужний, Андрій Муха, Федір Вешняк, Семен Василенко.

Отamani при сотниках: Онисько Бут, Костянтин Занкович, Васько Гайдук, Конрад Бартул, Микола Потерацький, Трохим Боровицький, Бузан Кізарченко, Яцько Тараненко, Сташко Медведовський, Іванішовський.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антонович В. Неизвестный гетман и его приказ // *Вибрані історичні та публіцистичні твори*. Київ: Либідь, 1995. С. 185–190.
- Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России / Ред. Н. Костомаров. Т. 2. Санкт-Петербург, 1865. 287 с.
- Архив Юго-Западной России. Киев, 1861. Ч. 3. Т. 1. 433 с.
- Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: в 3 т. / Ред. П.П. Гудзенко, А.К. Касименко, А.А. Новосельский, А.Л. Сидоров, Л.В. Черепнин, Ф.Н. Шевченко. Москва: Изд-во АН СССР, 1954. Т. 1. 587 с.
- Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. 539 с.
- Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 7. 627 с.
- Дневник Симеона Окольского (1637–1638 гг.) // *Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси*. Киев, 1898. Вып. 2. С. 168–289.
- Крип'якевич І.П. Студії над державою Богдана Хмельницького // *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1931. Т. 151. С. 111–150.
- Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. Львів: Світ, 1990. 406 с.
- Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Відп. ред. Ф.П. Шевченко. Київ: Наукова думка, 1995. 589 с.
- Стороженко А.В. Стефан Баторий и днепровские казаки. Киев, 1904. 327 с.
- Шевченко Ф.П. «Реєстри» як історичне джерело // *Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст*; відп. ред. А.П. Непокупний. Київ: Наукова думка, 1989. С. 6–15.
- Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV — середина XVII ст. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 296 с.
- Okolski Sz. Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637 : tudzież Kontynuacja dyaryusza wojennego w roku 1683 / ed. K. Turowski. Kraków, 1858. 200 s.
- Uzëdnicy centralni i narodowi Polski XIV–XVIII wieku. Spisy. Kórnik, 1992. 223 s.
- Źródła dziejowe. Warszawa, 1894. T. 20. 185 s.

PEFERENZES

- Antonovich, V. (1995). Neizvestnyi getman i yego prikaz. *Vybrani istorychni ta publitsystychni tvory*. Kyiv, 185–190 [in Russian].
- Arkhiv Yugo-Zapadnoi Rossii, 3, 1 (1861). Kiev [in Russian].
- Gudzenko, P. P., Kasimenko, A. K., Novoselskii, A. A., Sidorov, A. L., Cherepnin, L. V. & Shevchenko, F. N. (Eds.). (1954). *Vossoedinenie Ukrainy s Rossiei. Dokumenty i materialy*, Vol. 1, Moskva [in Russian].
- Dnevnik Simeona Okolskogo (1637–1638 gg.). (1898). *Memuary, otnosiashchiesia k istorii Yuzhnoi Rusi*, 2, 168–289, Kiev [in Russian].
- Holobyt'skyi, V. (1994). Zaporozke kozatstvo. Kyiv [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1995). *Istoriia Ukrainy-Rusy*. Vol. 7, Kyiv [in Ukrainian].
- Kostomarov, N. (Ed.) (1865). *Akty, otnosiashchiesia k istorii Yuzhnoi i Zapadnoi Rossii*. Vol. 2, Sankt-Peterburg [in Russian].
- Krypiakievych, I. P. (1931). *Studii nad derzhavoiu Bohdana Khmelnytskoho*. *Zapysky naukovoho tovarystva im. Shevchenka*, 151, 111–150, Lviv [in Ukrainian].
- Krypiakievych, I. P. (1990). *Bohdan Khmelnytskyi*. Lviv [in Ukrainian].
- Okolski, Sz. (1858). *Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637 : tudzież Kontynuacja dyaryusza wojennego w roku 1683*; K. Turowski (Ed.). Kraków, 1858. 200 s. [in Polish].
- Shevchenko, F. P. (Ed.) (1995). *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shcherbak, V. O. (2006). *Ukrainske kozatstvo: formuvannia sotsialnoho stanu. Druha polovyna XV — seredyna XVII st.* Kyiv [in Ukrainian].
- Shevchenko, F. P. (1989). “Reiestry” yak istorychne dzherelo. In A. P. Nepokunyi *Mizhetnichni zviazky v ukrayinskii antroponimii XVII st.* (pp. 6–15), Kyiv [in Ukrainian].
- Storozhenko, A. V. (1904). *Stefan Batorii i dneprovskie kozaki*. Kiev [in Russian].
- Uzëdnicy centralni i narodowi Polski XIV–XVIII wieku. Spisy (1992). Kórnik [in Polish].
- Źródła dziejowe. (1894). Warszawa [in Polish].

Дата надходження статті до редакції: 17.05.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)